

Ф Р А Н Ц

КАФКА

ЩОДЕННИКИ
1910—1923 РР.

ХАРКІВ
«ФОЛІО»
2021

1910

Коли потяг проїздить мимо, глядачі завмирають.

«Щоразу, коли він про щось мене питає». Оце «ає», відірване від фрази, полетіло геть, немов м'яч на лузі.

Він такий серйозний, що це мене вбиває. Голова в комірці, чуб на черепі викладено нерухомо, м'язи внизу на щоках напружились на своїх місцях...

Чи ліс і досі там-таки? Ліс був іще майже там-таки. Та щойно мій погляд ковзнув кроків на десять далі, я забув про нього, бо мене знову втягли в нудну розмову.

У темному лісі, на розм'яклій землі, я тримався дороги, лише не спускаючи з очей білизни його комірця.

Уві сні я просив танцівницю Едуардову, щоб вона все ж таки ще раз затанцювала чардаш. Широка смужка тіні чи світла пролягала через усе її обличчя від нижнього краю чола до середини підборіддя. Цієї миті прийшов якийсь чоловік з огидними манерами несвідомого інтригана й сказав їй, що потяг зараз рушить. З того, як вона вислухала це повідомлення, я з жахом збагнув, що вона вже не танцюватиме. «Я лиха, погана жінка, чи не так?» — промовила вона. «О ні, — від-

казав я, — зовсім ні». — А тоді відвернувся й пішов куди очі бачили. А перед тим спитав її про цілий букет квіток, що стриміли в неї за поясом. «Вони від усіх володарів Європи», — відповіла вона. Я замислився, який сенс у тому, що ці живі квітки за поясом подарували танцівниці Едуардової усі володарі Європи.

Танцівниця Едуардова, закохана в музику, скрізь, навіть у трамваї, їздить у супроводі двох скрипалів і часто просить їх заграти. Адже це не заборонено, то чом би не пограти в трамваї, коли грають непогано, пасажирам приємно, і нічого не треба платити, тобто коли потім навіть не збирають гроші. Щоправда, спочатку це трохи збиває з пантелику, і якийсь час люди гадають, що це якось недоречно. Але коли повна швидкість, добрий вітерець та ще тиха вуличка — музика звучить чарівно.

Просто неба танцівниця Едуардова не така гарненька, як на сцені. Бліда цера, оті вилиці, які так напинають шкіру, що на всьому обличчі ледве помітиш якийсь порух; великий ніс, який немовби виступає з заглиблення і з яким жарти погані — тут не спробуєш, чи твердий у нього кінчик, і не схопишся легенько за перенісся, не поведеш туди-сюди, проказуючи: «А тепер ходімо зі мною». Широка постать з високою талією і в аж надто рясних спідницях, — кому припаде таке до вподоби, — вона схожа на одну з моїх тіток, на літню жінку; багато літніх тіток у багатьох людей схожі одна на одну. Але просто неба ці вади в Едуардової, однак, не відшкодовує, власне, ніщо, крім досить-таки гарненьких ніг; у ній справді нема нічого такого, що давало б привід для захоплення, подиву чи бодай просто поваги. Тим-то я дуже часто спостерігав, як звичайно навіть дуже чемні, вельми коректні чоловіки не могли приховати, хоча, певна річ, аж-аж-аж як намагалися це робити, байдужного ставлення до Едуардової, такої відомої танцівниці, якою вона все ж таки була.

Мое вухо, коли його помацати, свіже, шорстке, прохолодне, соковите, як листок.

Я пишу це, без сумніву, з відчаю через моє тіло й майбутнє цього тіла.

Коли відчай дається взнаки так виразно, коли він такий невіддільний від свого об'єкта і його щось тримає так, як ото солдат, що прикриває відступ і його зрештою розриває на шматки, тоді це відчай не справжній. Справжній відчай досягає своєї мети відразу й завжди випереджає її, (після цієї коми виявляється, що слушне тільки перше речення).

Ти у відчаї?

Справді? У відчаї?

Тікаєш? Думаєш сховатися?

Письменники мелють чортибатьказна-що.

Білошвейки під потоками зливи.

Нарешті через п'ять місяців свого життя, протягом яких я не спромігся написати нічого такого, що дало б мені задоволення, і які жодна в світі сила не поверне, хоч зробити це зобов'язані всі, мені спало на думку знов якось поговорити з собою. Коли я справді ставив собі запитання, то все ще знаходив відповідь, тут усе ще можна було щось вибити з мене, з цієї копиці, в яку я обернувся за ці п'ять місяців і якій, здається, судилося згоріти, коли влітку її підпалять, та так швидко, що глядач не встигне й оком кліпнути. Коли б таке лишень сталося зі мною! І хай воно станеться хоч би й десять разів, я навіть не пошкодую за цим нещасливим часом. Мій стан не назвеш нещастям, але це й не щастя, не байдужість, не слабкість, не стомленість, не інтерес до чогось. То що ж це таке? Те, що я не знаходжу відповіді, пов'язано, мабуть, з моєю нездатністю писати. І я, здається, відчуваю її, не знаючи причини. Бо всі речі, які спадають мені на думку,

ростуть не з коріння, а десь зі своєї середини. Спробуй по-тримати, спробуй тримати траву й триматися на ній самому, коли вона починає рости аж із середини стебла. Дехто це, певно, вміє роботи, як, скажімо, японські акробати, котрі вилазять на драбину, яка стоїть не на землі, а на задертих догори ступнях того, хто лежить на спині, і не спирається на стіну, а стримить просто вгору. Я так не вмію, позаяк мою драбину не підпирають навіть оті ступні. Це, звісно, ще не все, і таке завдання ще не примусить мене заговорити. Але щодня на мене має бути націлений бодай один рядок, як ото тепер на комети націляють далекоглядну трубу. І коли потім я раптом опинюся перед тим реченням, захоплений тим реченням, як це сталося зі мною, наприклад, на минуле Різдво, коли дійшло до того, що я вже ледве владав собою, і коли я, здавалося, справді був уже на останньому щаблі своєї драбини, яка, однак, спокійнісінько стояла собі на землі, сперта на стіну. Але яка то земля, яка стіна! І все ж драбина не впала, так я притискав її ногами до землі, так я тримав її ногами під стіною.

Сьогодні, наприклад, я тричі зважився на зухвальство — щодо кондуктора, щодо одного з моїх начальників, ага, то це трапилося тільки двічі, але мої вчинки печуть мені, мов біль у шлунку. Вони були б зухвалістю з боку будь-кого, про мене вже годі й казати. Отож я втратив самовладання, в нестямі заходився битися в повітрі, а найгірше те, що ніхто не помітив, що навіть щодо своїх супутників я повівся, мусив повестися відверто по-зухвалому, я скорчив справжню гримасу, за яку повинен відповідати; але ще гірше те, що один із моїх знайомих сприйняв моє зухвальство навіть не як рису вдачі, а як саму вдачу, він звернув мою увагу на те зухвальство й висловив свій захват ним. Чому я втрачаю самовладання? Принаймні тепер я кажу собі: ось поглянь, світ дозволяє тобі бити себе, кондуктор і начальник залишилися спокійні, а коли ти виходив, начальник навіть кивнув головою. Та

це ще нічого не означає. Ти нічого не досягнеш, якщо втрачатимеш самовладання. Але що ти втратиш, крім цього, іще в своєму колі? На це запитання я відповім тільки так: краще нехай і мене б'ють у цьому колі, ніж самому бити когось поза ним. Але де в біса те коло? Адже якийсь час я бачив його на землі, так ніби намальоване вапном, але тепер воно тільки витає навколо мене, та навіть і не витає.

Ніч комети, 17—18 травня. Був із Бляєм, його дружиною й дитиною, часом дослухався до себе, немовби ізсередини, як ото до нявкання кошеняти, мимохідь, але все ж таки.

Скільки днів знов німо пропливло повз мене; сьогодні 28 травня. Хіба я не маю навіть рішучості щодня братися за ручку, за цей дерев'яний цурпалок! Мені вже здається, що рішучості я таки не маю. Я сідаю за весла, катаюся верхи на коні, плаваю, лежу на сонці. Литкам це на користь, стегнам теж не вадить, черево ще сяк-так, але ось груди вже геть нікудишні, а як закину назад голову...

Неділя, 19 червня 1910 р. Поспав, прокинувся, поспав, прокинувся. Нікчемне життя.

Як подумаю, то мушу визнати, що виховання в певному розумінні завдало мені великої шкоди. Я ж бо виховувався не десь у глухомані, скажімо, серед руїн у горах, щодо цього я не можу закинути жодного докору. Я ризикую, що цього не зрозуміє жоден із цілої низки колишніх моїх учителів, але мені дуже, найдужче хотілося б бути одним із тих маленьких мешканців розвалищ, засмаглих, обпалених сонцем, що світило б з усіх боків крізь руїни на байдужний плющ, хай навіть на початку я б і знемагав під тягарем своїх чеснот, які буyno, мов бур'яни, розрослися б у мені.

Як подумаю, то мушу визнати, що виховання в певному розумінні завдало мені великої шкоди. Цей докір стосується багатьох людей, зокрема моїх батька й матері, декого з родичів, декого з тих, хто приходив до нас додому, всіляких письменників, однієї цілком певної кухарки, яка цілий рік водила мене до школи, гурту вчителів (у спогадах я мушу збивати їх усіх до купи, бо той чи той ще випадає з пам'яті; та позаяк я тримаю їх отак укупі, ціле знов-таки місцями розпадається), шкільного інспектора, вервечки неквапних перехожих, — одне слово, цей докір кинджалом протинає суспільство, і ніхто, повторюю, на жаль, ніхто не має певності, що вістря цього кинджалу не виткнеться раптом спереду, ззаду чи збоку. І жодних заперечень на цей докір я не бажаю слухати, бо наслухався вже їх надто багато, а позаяк більшість моїх заперечень хтось знову ж таки заперечував, то ці заперечення я відношу до свого докору і заявляю тепер, що моє виховання і ці заперечення багато в чому завдали мені великої шкоди.

Я часто міркую про це і щоразу доходжу висновку, що моє виховання багато в чому завдало мені великої шкоди. Цей докір стосується багатьох людей, принаймні всі вони стоять тут, поруч, і, як на давніх групових портретах, не знають, як бути один з одним, — опустити очі їм у цю мить не спадає на думку, а всміхнутися не вважаться, бо застигли в чеканні. Тут мої батько й мати, дехто з рідні, з учителів, одна цілком певна кухарка, кілька дівчат із танцювального гуртка, дехто з тих, хто колись давно ходив до нас додому, кілька письменників, учитель плавання, білетер, шкільний інспектор, далі люди, які тільки один раз траплялися мені на вулиці, і ще хтось, кого я тепер уже й не пригадую, й такі, про яких я вже ніколи й не згадаю, і нарешті такі, на уроки яких я, чимось тоді захопившись, узагалі не звернув уваги; одне слово, їх так багато, що треба пильнувати, аби не згадати когось

двічі. І до всіх їх я звертаюся з докором і в такий спосіб знайомлю їх одного з одним, але ніяких заперечень не стерплю. Бо наслухався я тих заперечень уже справді доволі, і, позаяк більшість моїх заперечень відкинута, мені не залишається нічого іншого, як долучити й ці заперечення до моїх докорів і заявити, що, окрім виховання, й ці заперечення багато в чому завдали мені великої шкоди.

Може, хтось гадає собі, що мене виховували десь у глухомані? Ні, мене виховували в місті, у самісінькому його центрі. Не серед розвалищ, скажімо, не в горах і не на озері. Мої батько-мати і їхні прибічники досі були пригнічені тягарем мого докору, аж посірили, та ось вони легенько відтручують його вбік і вже всміхаються, бо я забрав свої руки, приклав їх собі до чола та й думаю: от коли б я був маленьким мешканцем руїн, що прислухається до крику гайвороння, опинившись у тіні від них, спочиваючи в прохолодному місячному сяйві, — хай навіть на початку я трохи й слабував би під тягарем своїх чеснот, які буйно, мов бур'яни, розрослися б у мені, обпалені сонцем, що зусібіч світило б крізь руїни на моє плющове лігво.

Кажуть, і ми схильні в це вірити, нібито чоловіки в хвилину небезпеки не звертають уваги навіть на вродливих чужих жінок; якщо ці жінки заважають їм утекти з охопленого вогнем театру, чоловіки відкидають їх до стіни, штурхають головою й руками, коліньми й ліктями. Тоді наші балакучі жінки змовкають, у їхніх нестримних теревенях з'являється дієслово й крапка, брови втрачають звичний спокій і зводяться, стегна й клуби, що доти реагували на кожен подих, завмирають, ледве стулений рот від страху захоплює повітря більше, ніж звичайно, а щоки видаються трохи надутими.

— Послухай, — сказав я й легенько штовхнув його коліном (я заговорив так раптово, що з рота мені аж трохи бризнула слина — погана ознака), — не засинай!

— Я не засинаю, — відповів він і, розплющуючи очі, похитав головою. — Коли б я заснув, як би я тоді охороняв тебе? А хіба ж я не повинен тебе охороняти? Хіба тоді, перед церквою, ти не для цього вхопився за мене? Та вже ж, то було давненько, знаємо, тільки не діставай з кишені годинника.

— Так, уже дуже пізно, — промовив я. Потім не витримав, легенько всміхнувсь і, щоб приховати усмішку, пильно задивився в бік будинку.

— Тобі там і справді так до вподоби? Отже, кортить нагору, дуже кортить? То так і скажи, я ж тебе не вкушу. Послухай, якщо ти гадаєш, що нагорі тобі буде краще, ніж тут, унизу, то йди собі нагору одразу й не думай про мене. А ось яка моя думка, думка звичайнісінького перехожого: скоро ти спустишся назад, і буде дуже добре, коли тут якось опиниться хтось такий, на кого ти й не глянеш, але хто візьме тебе попідручки, підкріпить у сусідній забігайлівці келихом вина, а тоді поведе до себе в кімнату, де, хоч яка вона вбога, від ночі тебе все ж таки відділяють кілька шибок. На цю мою думку ти можеш поки що начхати. Це правда, і я можу повторити це перед ким завгодно, тут, унизу, нам ведеться погано, атож, це наше життя можна назвати навіть собачим, але мені тепер уже однаковісінько, чи валятися тут у стічній канаві й загачувати собою дощову воду, чи там, угорі, в сяйві від люстр пити оцими самими губами шампанське, — мені немає ніякісінької різниці. А втім, я навіть не повинен вибирати між цими двома речами, зі мною ніколи не станеться нічого такого, що привернуло б увагу людей; та і як воно може статися, коли довкола мене й для мене все так обставлено, коли я можу тільки трохи пролізти вперед, не далі, ніж якась кузька. А ось щодо тебе, то ніхто не знає, що там у тобі є. Хоробрість є, принаймні ти сам так вважаєш і пробуєш усе, на що стає відваги, — часто людина пізнає себе тоді, коли придивиться до обличчя слуги біля дверей.

ЗМІСТ

1910	3
1911	26
1912	183
1913	243
1914	287
1915	376
1916	408
1917	431
1919	450
1920	452
1921	453
1922	462
1923	491
Варіанти	492